

מאמרים מרבנים שונים

הרה"ג שמואל ברוך גנוט שליט"א

מח"ס "ויאמר שמואל" ועו"ס

האנשים שבראו... אדם

בפרשת השבוע אנו לומדים על יציר כפיו של הקב"ה, אדם הראשון, ואנו נקרא כעת על האדם שיצר רבא האמורא, על הגולם שברא רבי אליהו 'בעל שם', על האדם שהגר"א ז"ל החל ליצור ועל הגולם שיצר הבעש"ט הקדוש ** ומה עם הגולם מפראג? האם מדובר במציאות או בזיוף? באגדה סתמית או באמת היסטורית? **

סיפורי מיסתורין רבים התהלכו על גדולי עולם, לפיהם הם בראו בעצמם, באמצעות צירופי שמות הקודש, בני אדם. כולנו קראנו בילדותינו בשקיקה את סיפורי הגולם מפראג, שברא (או לא ברא, ראו מסגרת) המוהר"ל מפראג זי"ע. וכשאנו מתחילים כעת לקרוא בתורה בפרשת בראשית, על בריאת אדם הראשון וכל בריאת בני האדם, הבה ונקרא קצת על בני אדם שבראו... בני אדם.

מובא בגמרא (סנהדרין סה ע"ב) שהאמורא הקדוש רבא ברא אדם, וכתב רש"י שרבא ברא אדם על ידי ספר יצירה שלמדו צרוף אותיות של שם. רבא שלח את האדם שברא לר' זירא. ניסה ר' זירא לשוחח עימו, אך לשווא, האיש לא דיבר. הבין ר' זירא שאדם זה נברא על ידי אחד מהחברים, האמוראים הקדושים, ואמר לו: "שוב לעפרך". ואכן הגולם החי שב לעפרו. רבנו החכם צבי (שו"ת סימן צג) העיד על זקנו, רבי אליהו 'בעל שם', הלא הוא הגאון רבי אליהו, רב קהילת חלם, שברא אדם על ידי ספר יצירה. והיעב"ץ בספרו שו"ת שאילת יעבץ (ח"ב סימן פב) הביא עוד מה ששמע מאביו החכם צבי, מה שקרה באותו אדם שנוצר ע"י זקנו הגר' אליהו בעל שם ז"ל, כי אחר שראהו הולך וגדל מאד נתיירא שלא יחריב העולם, לכן לקח וניתק ממנו את השם הקדוש שהיה דבוק עדיין במצחו, וכך התבטל כוחו של אותו 'גולם' ושב לעפרו, אך הגולם הזיקו ועשה בו שריטה בפניו בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה.

החכם צבי כתב שמי שהורג אדם שכזה, שנוצר על ידי שמות הקודש, אין בו משום שפיכות דמים, משום שנאמר בפסוק 'שופך דם האדם באדם דמו ישפך', שדוקא אדם הנוצר תוך אדם, עובר הנוצר במעי אמו, חייבים על הריגתו משום שפיכות דמים, אך לא באדם שנברא בדרך לא רגילה, על ידי שמות הקדושה. לעומתו תמה הסדרי טהרות (אהלות ד ע"ב) כיצד מותר להרגו, כיון שיש לו חיות ודמות תבנית אדם,

ומניין לנו שאדם שכזה לא נקרא אדם, ושאינו בו שפיכות דמים, ודרשת החכם צבי תמוהה, שלפי דרכו אנו למדים שעל אדם הראשון לא היה איסור שפיכות דמים אם היו הורגין אותו, שהרי הוא לא נוצר בצורה שגרתית, אלא שהקב"ה יצר אותו בעצמו מעפר, ודבר תמוה לומר כך, על יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, והוא כותב: ובאמת לא נמצא דרש שכזה, לא בש"ס ולא בשום מדרש ממדרשי חז"ל.

המשנה ברורה (סימן נה סק"ד) מביא את ספיקו של ה'חכם צבי' האם אדם שכזה, שנוצר על ידי שמות הקודש על ידי קדושי עליון, מצטרף למניין עשרה, לדברים הצריכים עשרה כמו קדיש וקדושה, האם כיון שכתוב 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', הרי יצירה זו אינה חלק מעם ישראל ולכן אינו מצטרף למניין, או שכיון שחז"ל אמרו שהמגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, לכן כיון שמעשה ידיהם של צדיקים הוא, הוא בכלל בני ישראל, שמעשה ידיהם של צדיקים הן הן תולדותם. וכתב להוכיח מכך שר' זירא אמר לאדם- יצירה זה לשוב לעפרו, בהכרח שלא היתה בו שום תועלת ואף אינו מצטרף למניין. כי אם היתה בו תועלת, כמו למשל לצרף אותו למניין, לא היה ר' זירא מחזירו לעפרו. בנו של ה'חכם צבי', היעב"ץ זצ"ל, כתב (בשו"ת שאילת יעבץ ח"ב סימן פב) שבדואי שיצירת- אדם זו אינו מצטרף למניין ולכל דבר שבקדושה, כיון שאינו מדבר ואין לו דעת. הוא דן האם היה לאדם זה חוש השמיעה, ולדעתו "אם היה בו כח השמיעה היה ראוי גם לכח הדבור, אלא היה רק מבין ברמיזות וקריצות כמו שמלמדים את הכלב. וכתוב בספר חסד לאברהם שאין חיותו אלא כחיות הבהמה, ולכן אין בהריגתו שום עבירה, אם כן פשוט שאינו אלא כבהמה בצורת אדם.

חז"ל מספרים שהשבטים החרימו שלא לגלות ליעקב על מכירת יוסף, וכיון שלא היו עשרה, שהרי ראובן ובנימין לא היו עמם, צירפו את השכינה הקדושה עמם. כתב ה'ברוך טעם' שאם אפשר לצרף את האדם הנוצר למניין, אם כן היה על השבטים לברוא אדם ולצרפו למניין החרם שלהם, שהרי השבטים היו עוסקים בספר יצירה, כמבואר בשל"ה (פרשת וישב). אלא בהכרח שאם היו יוצרים אדם, הוא לא היה מצטרף למניין. יתכן להעיר על הדברים ולטעון, שאם לנברא בספר יצירה ישנה דעה בפני עצמו, אם כן מי אמר לנו שהאדם שהשבטים היו בוראים, היה מסכים להשתתף איתם בחרם?! ואם אין לו דעה בפני עצמו, יתכן שאף שיצירה שכזאת מצטרף למניין תפילה, אך למניין של חרם אינו מצטרף, משום שבהשתתפות בעשרה שמחליטים על חרם, צריך שתהיה דעה פרטית ואישית לכל המשתתפים, ולא שיהיה אחד מהם חסר דעה עצמית, ואולי בגלל זאת לא בראוהו לגולם שכזה. ועוד העיר אבי מורי שליט"א, שאם השבטים יכלו לצרף את השכינה עימם, אם כן מדוע היה עליהם לצרף גולם, ולא את הקב"ה בעצמו?!

החיד"א בברכי יוסף (סימן נה סק"ד) דן האם מצטרף לעשרה, והביא שראה מכתב שכתב הרב מהר"י ליב כ"ץ בן הרב שער אפרים שהביא ראיה מכך שמסופר בגמרא שרבי אליעזר שחרר את עבדו, למרות שאסור לשחרר עבדים, כדי לצרף אותו למניין. ומדוע רבי אליעזר לא ברא אדם בספר יצירה? אלא בהכרח שיצירה פילאית שכזאת אינה מצטרפת למניין. הברכי יוסף דוחה את הראיה וכותב שאולי צריך הכנה

גדולה וזמן ממושך כדי ליצור יצירה כזו, ולרבי אליעזר, שהיה צריך מניין, לא היה מספיק זמן ליצור אדם שכזה...

בספר ליקוטי חבר (ח"ה דף סד) כתב שגם אם נאמר שאדם שכזה מצטרף למניין, הרי הוא צריך להיות בן 13 ... (ובדואי תלמידי החכמים יעירו שאדם שנברא כאדם מבוגר, כמו שאדם הראשון עצמו נברא כאדם בגיל מבוגר, כמובא בחז"ל, הוא אינו חשב לילד קטן אלא לאדם גדול).

רבי צדוק הכהן זצ"ל בספרו דברי חלומות כתב שאדם שנוצר מהשמות הקדושים אינו נחשב ממש כבהמה בדמות אדם, שהרי הוא נוצר בספר יצירה כדרך יצירת האדם ולא על דרך יצירת הבהמה. אלא שנשמת החיים, 'ויפח באפיו' שהיא הרוח המדברת, על ידי שהוא חלק אלוהי ממעל, זה אי אפשר לתת בו, אך הוא לא גרוע יותר מגוי, שגם כן אין לו חלק אלוהי, ממעל ואף על פי שיכול לדבר היינו בלשונו ואין זה קרוי דיבור.

רבים מהפוסקים דנו בשאלות שאלות ומעניינות, הקשורות ליצירת אדם על ידי שמות הקודש. הגאון ממונקאטש זצ"ל בדרכי תשובה (סימן ז ס"ק יא) הסתפק האם אדם שכזה יכול לשחוט כשישראל עומד על גביו ומשגיח על שחיטתו. בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ד סימן שפח) נשאל אם האדם הנברא חייב במצוות, בספר סדרי טהרות (אהלות דף ד ע"ב) הסתפק האם הנוצר מספר היצירה אם מטמא באהל לאחר מיתתו והפוסקים דנו האם לאשה מותר להתייחד עמו.

הגר"י זילברשטין שליט"א הסתפק כאשר ה'גולם' הזה מצא מציאה למי זה שייך, לעצמו או ליצורו, כשבגליוני הש"ס כתב שכל המוליד דבר הוא שלו, והוא קנוי לו, ולכן בן אינו קנוי לאביו ואמו, שהוא גזירת הכתוב, שא"כ לא ישתכח ישראל זולת דור המדבר, לפי שבניהם הנולדים לאחר מכן הם קנויים לאביהם, אבל באדם הנוצר על ידי ספר יצירה, שאין על זה גילוי בפסוק, הרי הוא קנוי לאדם היוצרו, וראוי להיות דינו דין עבד כנעני, דקנוי גופו לישראל, עכ"ד. לאור זאת כתב הגר"י זילברשטין שאם האיש-לא איש הזה מצא מציאה הרי היא שייכת ליצורו, כמו שמציאת עבד כנעני הוא של רבו. הרב זילברשטין הסתפק כאשר יצר אדם, והאדם הזיק, האם היוצר חייב לשלם, והאם מותר ליצור אדם, כדי להוציא את כלייתו ולהשתילו בו, שהרי מותר לאב לגוי להוציא את הכליה מבניו הקטנים כדי לשותלו בגופו שלו, וזאת על פי המבואר ברמב"ם שעכו"ם רשאי למכור בניו ובנותיו הקטנים, לפי שהם קנויים לו. וכמו כן נראה שאם צריך השתלת כליה מותר להוציא זאת מעבדו הכנעני, ולכאורה לפי דברי הגליוני הש"ס שאדם הנוצר מספר היצירה קנוי לאדון, הוא הדין שמותר להוציא ממנו את הכליה שלו, כדי להציל את האדון, ולפי מה שכתב החכם צבי שאין בו גם איסור שפיכות דמים, אולי מותר להוציא את כל אבריו, ואפילו את לבו, כדי להציל אדם מישראל.

כאדם או כבהמה? כגוי או כיהודי?

ואולם מרן החזו"א (יו"ד נדה סימן קטז סק"א) כתב שנראה שהנברא מספר היצירה, אין לו כל זכויות ישראל, וקרוב שאין לו גם זכויות אדם.

רבנו ה'בן איש חי' בספרו בן יהוידע כותב שבירה זו, הנבראת בספר יצירה, אינה מתקיימת יותר מ-24 שעות, "כי צריך לו חיים ומי יתן לו חיים".

אך אני הקטן כתבתי (בבטאון 'מוריה') שמדברי הראב"ד (בפירושו לספר יצירה) לא משמע כך. שהראב"ד כתב: "אברהם אבינו ע"ה חצב בבניתו אותיות הקודש וצירף ועלתה בידו הבריאה, שנאמר 'את הנפש אשר עשו בחרן', מלבד שנתעסק אאע"ה בצירוף האותיות של ספר יצירה, כדארז"ל רבא ברא גברא וכו', "עכ"ל. וא"כ לא מסתבר שהנפשות שעשה אברהם נועדו ל-24 שעות ועליהם כתבה התורה "ואת הנפש אשר עשו בחרן", שלקחום עימם, למשך 24 שעות בלבד, לארץ כנען.

הפרדס רימונים (שער כד פרק י') לרבנו הרמ"ק ז"ל, ביאר את ענין בריאתו של רבא וכתב: "בריה זו יתקבצו חלקיה ויתעלו למעלה בהתקרבם אל צור מחצבתם ומקורם ויאיר נגד היסודות וכו' האור הראוי להם כדמיון קבוץ חלקי הבהמה, ולא שיהיה בה נשמה ולא נפש ולא רוח, אלא חיות בעלמא, עם היות שהוא מעולה מחיות הבהמה, מפני תכונת צורתו וטבעו שהוא משובח מצורת הבהמה, ונתקרב יותר אל מקור האור מבהמה, ובחזרת הגוף אל יסודותיו, אין לו כי אם כמיתת הבהמה, שיתפרדו החלקים ויחזרו אל העפר ממש כשהיה, כי עפר הוא ואל עפר ישוב וכו', ואין במיתתו והריגתו שום עונש כלל, כמו שאין עונש בהריגת הבהמה".

למודנו שלדברי הר"מ קורדוברו ז"ל אדם כזה דומה הוא בדרגתו לבהמה, אף שמעולה הוא ממנה, ואין בו נפש, רוח ונשמה, אלא חיות בעלמא.

לפני מספר שנים פרסמתי בקובץ התורני 'מוריה' מאמר ארוך על בריאת אדם על ידי ספר יצירה, שם טענתי בין השאר שוודאי שכל אחד מהתנאים והאמוראים, גאונים וצדיקים ואראלי קודש, וגם בדורות מאוחרים יותר, ידעו לברוא גולם כזה. ולא מצינו בכל הש"ס שבראו יצירה שכזו, למעט בריאתו של רבא, ודברי השל"ה בפרשת וישב גבי בריאת נקבות ע"י השבטים, ועוד מספר בריות מועט שכאלה. וכל זאת מפני שהגדולים לא רצו לעסוק בנסתרות, וכל מה שמצינו בש"ס שהתנאים והאמוראים עשו ניסים ומופתים והשבעות שדים ושמות, היה זה מפני צרכים חשובים למאד, שלא היה אפשר בלי זה. אך כאשר לר' אליעזר לא היה עשירי למנין, יכול היה לשחרר את עבדו, ולא צריך היה לעשות דברים למעלה מדרך הטבע והרגילות ולברוא גולם, ואין הכרח מכאן שגולם שכזה אינו מצטרף למנין.

שהרי גם אם לא ברור האם גולם זה מצטרף למנין, מכל מקום הרי פשוט שאדם שקם לתחייה אחר מותו מצטרף למנין. וכך מובא בהרבה מקומות שהמתים שקמו לתחיה, קיימו מצוות אחר שקמו לתחייה, והנה בכל זאת לא החייה ר' אליעזר אדם מישראל שמת כדי שיצטרף למנין, והשבטים לא החיו את אברהם ויצחק כדי לצרפם למנין החרם. ובכלל הרי לא מצינו כלל שגדולי התנאים והאמוראים החיו מתים, לא את הוריהם ולא את ילדיהם שמתו, למרות שבכוחם היה לעשות זאת כמובן, (כמובא בש"ס ובעוד מקומות) ורק במקרים מאד נחוצים עשו כך.

הגולם מפראג- היה או לא היה?

רבי חיים מוולוז'ין כותב שהגאון מוילנא זי"ע התחיל לברוא בילדותו אדם, עם שמות הקודש, אך הפסיק. ובספר קובץ אליהו מספר בשם הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע שהבעש"ט הקדוש ברא גולם, כדי שישלך את כל המפריעים שקמו למולו בדרכו לארץ ישראל. אלו סיפורי אמת. אך מה עם הגולם שברא המהר"ל הקדוש?

כולנו קראנו בשקיקה את סיפורי הגולם מפראג, המהר"ל שברא אותו בצירופי שמות והכומר טדיאוש המפחיד, שבגללו לא נרדמתי בתור ילד, מרוב בהלה, הרבה לילות.... על פי המסופר הגולם שימש את יוצרו כשליח נאמן והטיל אימה על מפייצי עלילות דם נוראות נגד היהודים. מדי ערב שבת נהג המהר"ל הקדוש להוציא את רוח החיים מתוך הגולם מחשש פן יחלל זה את השבת, והגולם היה מוטל כגוש חומר עד צאת השבת. באחד מימי השישי שכח המהר"ל מפראג להוציא ממנו את רוח החיים, והגולם חילל את השבת וסיכן את הגויים שחיו בעיר. המהר"ל רדף אחריו והשיגו מחוץ לפתח בית הכנסת העתיק "אלטנוישול" בפראג. שם הוציא ממנו את רוח החיים, והגולם התנפץ לרסיסים. על מצחו של הגולם היו חקוקות האותיות "אמת", והמתתו בוצעה על ידי מחיקת האות א', כך שהכיתוב הפך להיות "מת". לפי האגדה נותרו שרידי גופו מונחים בעליית הגג של בית הכנסת עד ימינו אלה. השאלה שנשאלה במרוצות הדורות היא, האם הגולם אכן היה, או שהכל נכתב במוחו הקודח של מחבר הספר 'נפלאות המהר"ל', ר' יודל רוזנברג?

המקור המודפס הידוע הקדום ביותר לסיפור עד כה, הוא ככל הנראה הערת שוליים בספר "היהודי גיל בלאס", לפני 183 שנה, שחיבר יוסף כהן זליגמן. מקור נוסף הוא הסופר היהודי ברטולד אוארבך, שפרסם את הסיפור בספרו "שפינוזה", לפני 180 שנה. עד לפני 170 שנה כבר הופיע הסיפור לפחות בחמישה ספרים בשפה הגרמנית שחיברו סופרים יהודים. אך לסיפור על הגולם מפראג אין כל ביסוס היסטורי מהימן, אך מי אנחנו שנביע דעה בנושא, כאשר היו צדיקים שהזכירו את הגולם.

הסיפור התפשט בקרב יהדות אירופה לאחר שהרב והסופר רבי יהודה יודל רוזנברג הוציא, לפני 106 שנה, ספר בשם "נפלאות מהר"ל", שהתיימר להציג עדות ראייה של חתנו של המהר"ל, שסייע לו ביצירת הגולם. הספר מתאר בפרוטרוט ובצבעים חיים את סיפור בריאתו של הגולם, חייו ומותו המסתורי, ובעיקר את מעשיו המופלאים להצלת יהודי פראג מעלילות הדם ומהכומר טדיאוש הרשע. בהקדמה לספר טען הרב רוזנברג שהסתמך על כתב יד שרכש מאת יהודי בשם חיים שרפשטיין, שחי במחצית השנייה של המאה ה-19 ועסק במחקר ובמכירת עתיקות, שמצא את העותק במוזיאון בעיר מיץ.

הרב רוזנברג נולד למשפחה חסידית בסקורישב שליד ראדום (פולין) בשנת תר"כ. הוא כיהן ברבנות בווארשא ובלאדז ובשנת תרע"ג היגר לקנדה. תחילה ישב בטורונטו ואח"כ במונטריאול, שם נפטר בשנת תרצ"ז. הרב רוזנברג חיבר ספרים רבים, ביניהם

הספר הנ"ל, הכולל סיפורים על מהר"ל, וספר סיפורים על ה"סבא" משפולי בשם "תפארת מהרא"ל". מהר"ל וה"סבא" נקראו בשם ליב (ליווא), שהוא כינוי, או שם מצטרף, לשם יהודה, וייתכן שמכאן נבעה אהדתו של הרב יהודה רוזנברג לשני גיבורי סיפוריו. באשר לסיפורי "נפלאות מהר"ל עם הגולם" טען רוזנברג בהקדמתו, כי אדם בשם חיים שרפשטיין מצא בספריית העיר מזן (צרפת) כתב-יד, שנכתב בידי חתן מהר"ל, העתיקו ומכר לו את זכויות הפרסום. אף באשר לסיפורי "נפלאות מהרא"ל" (סיפורי ה"סבא" משפולה) טען רוזנברג שקיבל כתב-יד מידי צאצאיו של שמשו של ה"סבא", שהוא מחבר כתב-היד, ובו הסיפורים שהוא מפרסם.

אולם לדעת רבים זהו מעשה זיוף והספר הוא יצירה מקורית של הרב רוזנברג. ר' מנחם מנדל עקשטיין מסיגט, הוציא לאור בשנת תר"ע את חיבורו "ספר היצירה", שבו טען לראשונה לזיופו של הספר מתוכן ניסוחיו. לעומת זאת, בחסידות חב"ד טוענים בתוקף שהאגדה על הגולם מפראג הייתה מפורסמת עוד קודם הוצאת ספרו של הרב רוזנברג, ושהרבי הריי"ץ זצ"ל ביקר בעליית הגג של בית הכנסת האמור, וראה שם את מה שנשאר מן הגולם. בחב"ד טוענים שהראיה הפשוטה על אמיתותו של הגולם היא שהגויים במקום מאמינים בזה, כך שאין זו אגדה יהודית...

אך טבעי הוא, כותבים החוקרים, שסיפור הגעתו של כתב-היד של "נפלאות מהרא"ל" לידי רוזנברג עורר חשד שמדובר בזיוף, ונשאלה שאלה בדבר זהותו של הזייפן. לכאורה ייתכן שאדם בשם שרפשטיין אכן מכר את כתב היד ולא נמנע שאיש זה הוא הזייפן. ברם התברר, כי בעיר מזן לא היתה כלל באותם דורות ספרייה שבה כתבי יד עתיקים. אף בגין סימונים אחרים סביר להניח שהרב רוזנברג הירשה לעצמו להמציא סיפורים על הגולם וליחסם ל"כתב-יד" עתיק.

בעבר כתבתי כמה שורות על כך שהגולם מפראג לא היה ולא נברא, אך אז קיבלתי מאחד מתושבי עירנו מכתב מפורט שמביא כ"ק האדמו"ר מספינקא זצוק"ל, בעל ה'אמרי יוסף', בו הוא כותב שיש בידו מכתב מהמהר"ל עצמו, על יצירת הגולם ונפלאותיו. אך לא בטוח. ישנו מכתב שנכתב, כן או לא, על ידי המהר"ל מפראג עצמו, בו הוא מספר על יצירת הגולם. קראתי במספר מאמרים של חוקרי התקופה שיהודי בשם ר' חיים בלוח צירף את המכתב לספר "אמרי יוסף" ח"ב (על המועדים) לאדמו"ר רבי יוסף מאיר מספינקא זצוק"ל, ספר אותו הגיה בלוח. והנה לנו המקור למכתב זה. לא הרבי הקדוש צירף את המכתב לספרו 'אמרי יוסף', אלא... מגיה הספר, שחלק מיצירותיו ופרסומיו הרבים נחשבים בעיני רבים כזיופים וסיפורי סבתות. אינני יודע האם את המכתב כתב המהר"ל. רבים טוענים שהוא מזויף. אך יתכן שאת המכתב לא צירף הרבי מספינקא לספרו, אלא רק מגיה הספר ומהדירו...

אינני רוצה לקבוע חלילה מסמרות בענין מכתב זה, שפורסם בספה"ק 'אמרי יוסף', משום שבספר טהרת יום טוב ובספרים נוספים של ספינקא, מובא דוקא שלא מגיה הספר צירף את המכתב, אלא כ"ק ה'חקל יצחק' מספינקא זצ"ל, שאף בדק את המכתב בעצמו והגיע למסקנה שהוא מכתב עתיק מתקופת המהר"ל מפראג.

הנושא ארוך ומאד מרתק ואנחנו רק ניגע בו עוד קצת. אין כל ספק שבכח קדוש ישראל המהר"ל היה לברוא גולם, אך בספרו של רבי דוד גינו זצ"ל, תלמיד המהר"ל, "שבחי המהר"ל", בו הוא מספר על חיי המהר"ל בפרוטרוט, אין כל איזכור לסיפור זה. הרה"ג רבי שמאי רובין שליט"א אמר לי בשם רבו הגאון ר' מאיר סולוביצ'יק שליט"א שישנה ראייה שהסיפור שהמהר"ל ברא גולם אינו אמת, שהרי ה'חכם צבי' בתשובתו הביא מה שאומרים שזקנו ברא גולם ואינו מזכיר שהמהר"ל, שחי בדור שלפניו במזרח אירופה, ברא גולם.

רבי יעקב אמסעל שליט"א, עורך בטאון 'המאור' בארה"ב, חלק על ראייה זו וטען (במכתב ששלח אלי) שיתכן שתלמידי המהר"ל וגם החכם צבי, לא פירסמו את סיפור הגולם מפראג, בגלל הפחד הגדול שלהם מהגויים באותם הימים. הוא כתב לי שבספר מגילת יוחסין (ווארשא תרכ"ד) מובאת עדות נאמנה מפי הגאון הנודע בעל ה'שואל ומשיב', ש"פעם אחת בהיותו בקהילת פראג, ביקש לעלות על עלית בהכ"נ הישנה הנקרא אלט שול, לראות שם את הגולם. וכאשר בא אל סולם העלייה, בא אליו שמש הבהכ"נ, איש זקן, וסיפר לו, כי הגאון הגדול ר' יחזקאל לנדא זצ"ל אב"ד פראג, כאשר פעם אחת רצה נפשו לראות את הגולם, התעמק בתעניתו באותו היום וטבל במקוה, והתעטף בטלית ותפילין, ואחר כל אלה עלה לשם. וכאשר ירד אמר הגאון השואל ומשיב שמהראוי שלא לעלות עוד שם שום אחד. וכאשר שמע הדברים האלה ירא וחדל מלהעלות". סיפור זה, כותב הרב אמסעל, הודפס עוד בחי' ה'שואל ומשיב', ולא יתכן שהוא סתם שקר.

חוקר החסידות הנודע ד"ר ר' יצחק אלפסי מספר בספרו 'שבת וחודש', שר' שלוימה זלמן מוזס, אביו של ח"כ ר' מנחם אליעזר מוזס, השתתף בועידה העולמית של אגודת ישראל במאריבאנד. הוא נסע לפראג ואז טבל במקוה ועלה בסילודין לעליית הגג בבית הכנסת אלטנוי שול, יחד עם ראש הקהל. אך לא מצא שם דבר. סיפור חביב, אך כמובן שזהו עוד סיפור, שלא יכול להוכיח דבר.

בקובץ 'צפונות' (שנה א קובץ ג) זועק הגאון הגדול רבי שלמה פישר שליט"א על כך שסיפור הגולם מפראג ממשיך עדיין להתפרסם בכל תפוצות ישראל, והוא כותב שכידוע זי"ף ר' יודל רוזנברג ספר שלם שכביכול נכתב על ידי חתנו של המהר"ל, ולדבריו, כל דבריו הם גיבובי דברים והמהר"ל לא ברא גולם.

"המהר"ל ואבני החושן" – המצאה של מחבר ספרי שרלוק הומלס

מעניין לציין סיפור מפורסם נוסף שפירסם ר' יודל רוזנברג, לפיו המהר"ל עמל קשות כדי להציל את אבני החושן מידיו של גנב ערמומי, והמהר"ל דאג שהוא ישוב למוזיאון הבריטי. הספר של רבי יודל "חשן המשפט של הכהן הגדול" מכיל בתוכו שני תיאורים של הסיפור, אחד מפי רבי מנוח הענדל, ששמעו מפי רבו המהר"ל. לדברי ר"י רוזנברג, רבי מנוח הענדיל חיבר ספר "כלי המקדש" שכתב יד אוטוגרף שלו, כתב יד יחידי בעולם, נותר במדפי הספריה הקיסרית בעיר מזן, ומשם העתיקו רבי יידל אותו

באות. את חלקו השני של הסיפור מביא רבי יודל, הוא מפי 'החוקר מורטימור' הארכיאולוג, איתו נפגש המהר"ל בהיותו בלונדון. רבי יודל כותב במפורש ש'חלק השני של הסיפור נתפרסם כבר ע"י הסופר קונן דזשויל איש אנגליא..."

לגבי חלקו הראשון של הספר, שלדברי רוזנברג מקורו מספר כלי המקדש שנמצא בספריה הקיסרית בעיר מץ, כבר ציינו חוקרים חרדים חשובים שספריה כזו לא היתה מעולם, ואין ספר כזה. לא דובים ולא יער. כמו כן ניכר מתוך הדברים שהחלק הראשון של הסיפור אף הוא עריכה של הסיפור של ארתור קונן דויל. וכן, גם חלקו השני של הסיפור נכתב על ידי ארתור קונן דויל, ורבי יודל רוזנברג כותב זאת במפורש, מבלי לציין שדויל כתב את זה כסיפור בדוי, כמו יתר ספריו הבדויים. והוא מצטטו כשומע מפי נביא. אלא שסיפורו של דויל מייחס את הסיפור לתקופת המלכה וויקטוריה בלונדון והרב רוזנברג התאימו לתקופת המהר"ל, אך לא טרח לשנות כמה פרטים שאינם יכולים להיות אמת בתקופת המהר"ל, למשל מכונת צילום פוטוגראפי...

למי שלא מכיר, ארתור קונן דויל כתב ספרי מתח ובלשים רבים, כשהמפורסמים שבהם הם סדרת הבלש שרלוק הומלס. וכמובן, סיפוריו הם פרי דמיונו.

בטוחני שלאחר פרסום מאמר זה, יגיעו אלי תלונות לא מעטות, כיצד אני מעיז לפקפק בסיפור הגולם מפראג, שעבר מפה לאוזן במשך שנים רבות. אשרי כולם, וכל אחד יאמין במה ששמע מפי הדורות הקודמים. רק אציין למאמרו הנפלא של הרה"ג רבי אברהם בנדיקט שליט"א בבטאון מוריה (שנה י"ד א-ב), ולמאמר 'גלגולו של גולם' במוסף שבת קודש של יתד נאמן, אלול תשמ"ז. שם תקראו הוכחות מעניינות לכך שכל סיפור הגולם מפראג הומצא במוחו של ר' יודל רוזנברג, כאשר כל השמועות על הגולם, היו שייכים לבריות אחרות שבראו גדולי תורה קדומים יותר, ולא למהר"ל מפראג זי"ע. ב'מוסף שבת קודש' מציינים דבר מעניין, שרבנו הסטייפלר זצוק"ל כתב בספרו 'חיי עולם' רשימה של גדולי עולם שבראו גולם. את כל הרשימה הוא רושם בנחרצות, אך על הגולם מפראג כתב הסטייפלר במהדורה הראשונה ש'ידוע שהמהר"ל מפראג ברא גולם', ואילו במהדורה השניה של הספר, שינה הסטייפלר וכתב: 'ומפורסם שהמהר"ל ברא גולם...' ב'מוסף' כותבים שניתן לשער שהובא לידיעת מרן הסטייפלר זצ"ל שכמעט ואין כל אישוש היסטורי לכך שהמהר"ל ברא גולם, אך כיון שכך מפורסם, לכן הוא כתב שאכן, כך מפורסם...

(ונדברתי על כך עם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ושאלתיו האם אכן זהו הטעם שאביו הסטייפלר זי"ע שינה את לשונו במהדורות ה'חיי עולם', אך מרן שליט"א אמר שאינו יודע).

ושוב, אינני מכניס ראשי בין ההרים הגבוהים, ורק נסיים בדברי הגאון הצדיק ר' שומע"ה הוראוויץ מזליכאוב, המשגיח הנערץ של ישיבת יח"ל בפולין, שאמר: "מספרים שמהר"ל מפראג ברא גולם. אך הרבה יותר חשוב ומרומם הוא שהמהר"ל כתב את ספרו גבורות השם..."

הרה"ג ישי מזלומיאן שליט"א
מח"ס "הנותן שלג" ועו"ס

מתורת הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א על עניני ספר יצירה

למכובדי הגאון רח"מ"א שליט"א
אחדשה"ט באהבה וברוב חיבה
ראיתי מעט את מאמרו בענין ספר יצירה.

אנא יואיל נא כתר"ה שליט"א לעיין ב'פניני חשוקי חמד' על פרשת בראשית (תשע"ח), ששגרתי לכת"ר (עמוד 62 ואילך), כו"כ נידונים ונפק"מ בענין אדם הנברא ע"י ספר יצירה. לך נא ראה ותרווה צמאונך.

ישר כוחו על הגליונות של מרי"ח נחות, העושים נחת רוח וריח ניחוח במרומים, וכאן אצלינו בעלמא הדין. יפוצו מעיינותיכם חוצה ברחובות פלגי מים, בטוב ובנעימים, ותמשיכו להגדיל תורה ולהאדירה, בשמחה ובטוב לבב!

ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום.
ישי מזלומיאן

אדם הנברא מספר היצירה האם דינו כבן ישראל לכל דבר

ולשת גם הוא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם ה' (ד-כו). נאמר במסכת סנהדרין (דף סה ע"ב) רבא ברא גברא, וכתב רש"י על ידי ספר יצירה שלמדו צרוף אותיות של שם. כמו כן בדורות הקודמים היו מן הגדולים שיצרו אדם,

א. והנה מצאנו על כמה אנשים שבראו גולם, הרא"ש בפירושו על התורה (בראשית ד כו) כתב וז"ל: אז הוחל לקרוא בשם ה', מלמד שבאו בני הדור ושאלו לו לאנוש מה שמו של אבין, א"ל שת, ושמו של אבי אבין א"ל אדם, ושם אביו של אדם, מה היה שמו, א"ל לא היה לו אב, אלא הקב"ה בראו גולם מן הארץ, ונפח בו נשמות חיים אמרו לו כיצד עשהו, מיד לקח רגיבת עפר ועשאו צורת גולם, ונכנס בנפחיו השד, והיה בו חיות, מיד אמרו זה אלקינו והאמינו בו, וזהו שאמרו בב"ר אתם קראתם לע"ז שלכם כשמי, אף אני אקרא למי הים.

כמו כן הראב"ד (בסוף פירושו לספר יצירה ו ד) כתב את הנפש אשר עשו בחרן, מלמד שנתעסק אברהם אבינו ע"ה בצירוף האותיות של ספר יצירה, ועשה בה נפשות, [יש להבין לאיזה מטרה עשאו אברהם אבינו].

כמו כן בספר חסד לאברהם (מעין ה נהר נא) הביא מדרש שמאי דכתיב ואת בן הבקר אשר עשה, שעשה בן בקר על ידי ספר יצירה.

בשל"ה (פרשת וישב) מבואר שהשבטים בראו בהמה ואשה בספר יצירה. הביאו החפץ חיים בשמירת הלשון (ח"ב פרק יא).